

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linnea Hogland

Äktenskap och samboende – Dags för en gemensam lagstiftning?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Anna Nilsson

Termin: VT 2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Avgränsningar	4
1.3 Metod och material	5
1.4 Disposition	5
2 HISTORISK REDOGÖRELSE	6
2.1 Äktenskapslagstiftningens moderna utveckling	6
2.1.1 Nya giftermålsbalken i 1920 års lag	6
2.1.2 Förändringar	7
2.1.3 Äktenskapsbalken (1987:230)	9
2.2 Sambolagstiftningens utveckling	10
2.2.1 Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad	11
2.2.2 Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem	12
2.2.3 Sambolagen (2003:376)	13
2.3 Statistik	15
3 RÄTTSLIG REDOGÖRELSE	17
3.1 Ingående och upphörande	17
3.1.1 Äktenskapet	17
3.1.2 Samboförhållandet	18
3.2 Egendomsförhållanden och bodelning	19

3.2.1	Makar	19
3.2.2	Sambor	21
3.3	Arv	22
3.3.1	Makars arvsrätt	22
3.3.2	Sambors arvsrätt	23
4	DISKUSSION	24
4.1	Analys	24
4.1.1	Likheter och skillnader	24
4.1.2	Skyddsvärde, syfte och funktion	26
4.1.2.1	Vad är skyddsvärt	26
4.1.2.2	Syfte och funktion med sambolagen	27
4.1.2.3	Syfte och funktion med äktenskapsbalken	29
4.2	Slutsats	30
5	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31

Summary

In today's society, it has become more and more usual to live together without getting married and the number of common law marriage has increased. The common law marriage legislation is partly based on the matrimony legislation and they therefore have a lot of similarities, but also a lot of differences. The purpose of this thesis has been to investigate if married couples and common law married couples should be treated the same from a legal perspective by having a mutual legislation instead of two separate ones.

The thesis deals with the historical development of the marriage legislation and the common law marriage legislation to find out what purpose the legislator has had with the laws. After that comes a judicial exposition to later in the section of discussion bring forward essential similarities and differences between the laws. The legislation has been affected by different norms that sometimes has been conflicting to each other, for example solidarity and individuality, and the thesis discuss and analyzes how these has formed the laws.

The conclusion is that the common law marriage legislation should continue to be separated from the marriage legislation since the purposes and functions of the laws are different. There is also a lot of differences between the text of law which makes a mutual legislation to not be the best alternative.

Sammanfattning

I dagens samhälle har det blivit allt vanligare att leva tillsammans utan att gifta sig och antalet sambor har ökat. Sambolagstiftningen bygger delvis på äktenskapslagstiftningen och de har således många likheter, men också många skillnader. Syftet med denna uppsats har varit att utreda huruvida makar och sambor bör jämföras ur ett rättsligt perspektiv genom att ha en gemensam lagstiftning istället för två separata. Detta har gjorts genom att undersöka eventuella likheter och skillnader mellan äktenskap- och sambolagstiftningen samt undersöka vilka syften och funktioner respektive lagar har.

Uppsatsen går igenom den historiska utvecklingen av äktenskapslagstiftningen samt sambolagstiftningen för att ta reda på vad lagstiftaren har haft för syfte med lagarna. Därefter följer en rättslig redogörelse för att senare i diskussionsavsnittet ta fram väsentliga likheter och skillnader mellan lagarna. Lagstiftningen har präglats av olika normativa föreställningar som ibland har gett uttryck för motstridiga intressen, exempelvis gemenskap respektive individualitet och uppsatsen diskuterar och analyserar hur dessa har format lagarna.

Slutsatsen är att sambolagstiftningen fortsättningsvis bör vara delvis skild från äktenskapslagstiftningen eftersom syftena och funktionerna bakom lagarna skiljer sig åt. Det finns också många skillnader i den rättsliga regleringen som gör att en gemensam lagstiftning inte är det bästa alternativet.

Förkortningar

GB

Prop

SamboL

SCB

SOU

ÄB

ÄktB

Giftermålsbalk

Proposition

Sambolag (2003:376)

Statistiska centralbyrån

Statens offentliga utredningar

Ärverdabalk (1958:637)

Äktenskapsbalk (1987:320)

1 Inledning

Äktenskapet har genom tiderna haft stor betydelse för familjebildningen. Tidigare bestod kärnfamiljen av make, maka och eventuella barn, men idag ser familjebildningen annorlunda ut och fler variationer av en familj är socialt accepterade. Från 60-talet till idag har trenden varit att fler och fler väljer att bli sambor, vilket har medfört ett behov av lagstiftning för ogifta pars civilrättsliga inbördes förhållande. Mycket har hänt i samhället sedan ikraftträdandet av 2003 års sambolag, vilket gör det intressant att undersöka om sambor numera bör jämföras med makar i rättsliga sammanhang.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka möjligheterna till en gemensam lagstiftning mellan sambor och makar genom att utreda syfte och funktion med nuvarande lagstiftning samt klarlägga väsentliga skillnader i lagtexten mellan regleringarna. Utgångspunkten har varit att desto större likheter mellan lagarna, desto större möjlighet att rättsligt jämföra makar och sambor. Jag avser att besvara följande frågeställningar, varav sistnämnda är den huvudsakliga:

- Hur skiljer sig lagtexten i relevanta delar?
- Vad är skyddsvärt enligt lagstiftaren?
- Vilka syften och funktioner har lagarna idag?
- Bör makar och sambor jämföras ur ett rättsligt perspektiv och därmed ha en gemensam lagstiftning?

1.2 Avgränsningar

I redogörelsen av rättsläget för makar och sambor i kapitel tre har jag valt att enbart ta med de rättsområden som jag har ansett relevanta för att kunna

besvara min huvudsakliga frågeställning. Kapitlet riskerar annars att bli alltför detaljerat och deskriptivt. Följande rättsområden har jag valt att begränsa mig till:

- Ingående och upphörande av äktenskapet och samboförhållandet
- Egendomsförhållanden och bodelning
- Arvsrätt

Jag har också begränsat mig i kapitel två till att enbart gå igenom den äktenskapslagstiftningen från och med den nya giftermålsbalken och framåt eftersom jag inte har ansett det nödvändigt för uppsatsens syfte att redogöra för äldre lagstiftning än så.

1.3 Metod och material

Jag har använt mig av sedvanlig rättsdogmatisk metod med stort fokus på äktenskapsbalken och sambolagen samt respektive förarbeten. Jag har främst använt mig av förarbeten, författningar och doktrin under arbetets gång. Jag har haft ett historiskt perspektiv och rättsutvecklingsperspektiv när jag har beskrivit hur lagstiftningen har sett ut tidigare och hur den har utvecklats till dagens lagar.

1.4 Disposition

I kapitel två går jag igenom äktenskapslagstiftningen utveckling från den nya giftermålsbalken till dagens äktenskapsbalk samt sambolagstiftningens utveckling från början av 70-talet till idag. I kapitel tre görs en rättslig redogörelse av dagens äktenskapslagstiftning och sambolagstiftning. Kapitel fyra ägnas åt att analysera syfte, funktion och skyddsvärde med äktenskapsbalken och sambolagen och avslutas med en slutsats där jag besvarar den huvudsakliga frågeställningen.

2 Historisk redogörelse

2.1 Äktenskapslagstiftningens moderna utveckling

2.1.1 Nya giftermålsbalken i 1920 års lag

Efter nordiskt lagsamarbete tillkom ”den nya” giftermålsbalken (1920:405) och ersatte ”den äldre” giftermålsbalken i 1734 års lag. Den nordiska lagstiftningen var för sin tid väldigt modern och frångick äldre principer som ansågs föråldrade. Fram till 1920 års giftermålsbalk (GB) stod den gifta kvinnan under mannens förmyndarskap. Mannens överhöghet över kvinnan bröts och jämställdhet mellan makar bestämde utformningen av giftorättssystemet, samtidigt som tanken på gemenskap mellan makarna bibehölls genom krav på hälftindelning vid äktenskapets upplösning.¹

Under industrialismen på 1800-talet växte en syn på individen fram där denna fick en alltmer framträdande roll. Utvecklingen mot en självständigare kvinna även i lagstiftningen bottnade i denna nya syn där individens intressen skulle beaktas och man värnade om individens rätt. Samtidigt sågs fortfarande i 1920 års GB familjen som en personlig och ekonomisk enhet och parterna förutsattes samverka med lika ansvar inom äktenskapet.²

En stor skillnad i den nya giftermålsbalken var att äktenskapsskillnad numera kunde ske på mycket liberalare grunder. Enligt 1734 års lag krävdes för skilsmässa någon av de ”lutherska skilsmässogrunderna”, d.v.s. hor och egenvilligt övergivande. Under 1800-talet utvidgades möjligheterna något genom särskild lagstiftning, då det mellan makarna förekom stridighet i

¹ Agell & Brattström, 2011, s. 22.

² Ryrstedt, 1998, s. 30.

lynne och tänkesätt som övergått i avsky och hat. Lång och varaktig söndring mellan makarna godtogs då alltså som en principiell grund för äktenskapsskillnad.³

2.1.2 Förändringar

Även om 1920 års GB var utformad på ett mer liberalt sätt än tidigare lagstiftning, fanns fortfarande ingen ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad. Det ansågs ligga i såväl samhällets som makarnas intresse att ett äktenskap inte upplöstes på för lösa grunder eller åtminstone inte utan objektiva påvisbara grunder. Lagen ställde även upp restriktioner, t.ex. krav på medling, som försvårade eller fördröjde processen.⁴

1920 års giftermålsbalk genomgick under de följande åren vissa mindre förändringar, men det var först år 1969, när den parlamentariskt sammansatta lagstiftningskommittén *de familjelagsakkunniga* tillsattes, som lagstiftningsarbetet fick en inriktning mot mer ingripande förändringar i balkens principer. Samhället hade genomgått stora förändringar sedan den dåvarande lagstiftningen trädde i kraft och en liberalare syn på äktenskapet, men framför allt på äktenskapsskillnad, genomsyrade det nya lagstiftningsarbetet. Makarnas individuella viljor om att upplösa ett äktenskap skulle respekteras och 1920 års gällande söndringsprincip ansågs inte längre tillräcklig.⁵

Familjens funktioner och deras betydelse för familjens sammanhållning tas upp i SOU 1972:41 där det konstateras att förändringar i samhällskonstruktionen har lett till en ändrad uppfattning och förskjutning av funktionerna. Familjen kan sägas ha många olika funktioner. Dessa kan beskrivas genom att dra en skiljelinje mellan inre och yttre funktioner. De inre funktionerna är grundläggande funktioner hos familjen, bl.a.

³ Agell & Brattström, 2011, s. 39.

⁴ Westman, 1946, s. 66.

⁵ Agell & Brattström, 2011, s. 22-23.

reproducerande, fostrande, ekonomiska samt känslomässiga funktioner. De yttre funktionerna är kopplade till familjens funktion i samhället.⁶ Redan vid de sakkunnigas utredningsarbete konstaterades alltså att familjen förlorat i betydelse som fast ekonomisk enhet för produktion av nyttigheter för familjemedlemmarnas behov samtidigt som dess uppgift att tillgodose den enskilde en känslomässig gemenskap hade ökat i betydelse.⁷ Inom äktenskapet och även samboförhållandet är gemenskap samt ekonomisk självständighet och individualitet viktiga normativa grundmönster som har präglat lagstiftningen.⁸

I 1973 års proposition framhålls att den nya lagstiftningen bör vara så neutral som möjligt i förhållande till olika samlevnadsformer. Neutraliteten kan ges två motstridiga tolkningar. Den första tolkningen är att samhället kan tillhandahålla ett regelkomplex med syfte att lösa problem som uppkommer mellan mannen och kvinnan vid samlevnad med familjefunktioner, men ska inte påtvinga dessa regler på parter som inte vill omfattas av regelverket. Det ska vara upp till den enskilda att bestämma vilka regler som ska gälla inom ett så personligt område och samhället ställer sig neutralt genom att ge parterna full frihet att välja. Den andra tolkningen innebär en slags likabehandlingsprincip där mannen och kvinnans inbördes förhållande ska regleras på samma sätt oavsett om de är gifta eller inte.⁹

De sakkunniga konstaterade att den första tolkningen skulle ges företräde eftersom den andra tolkningen skulle beröva äktenskapet sitt materiella innehåll som rättsligt institut och strida mot tidigare direktivs uttalande att äktenskapet bör ha en central plats i familjerätten. Dessutom kan det finnas risk för att lagstiftningen får effekter direkt i strid med de samlevandes vilja

⁶ Ryrstedt, 1998, s. 35.

⁷ SOU 1972:41, s. 45.

⁸ Ryrstedt, 1998, s. 18.

⁹ Prop. 1973:32, s. 64-66.

om de har valt att inte gifta sig i syfte att undgå rättslig reglering av sitt förhållande.¹⁰

Familjelagssakkunnigas utredningsarbete ledde till lagförslag. Vissa äktenskapshinder föreslogs avskaffas. Exempelvis skulle den som fyllt 18 år få gifta sig utan föräldrarnas samtycke, sinnessjuka och sinnesslöa skulle få gifta sig utan socialstyrelsens godkännande och äktenskap mellan halvsyskon förslogs tillåtas efter dispens. De viktigaste lagändringsförslagen gällde dock upplösning av äktenskapet. Vardera make skulle i princip få rätt till omedelbar äktenskapsskillnad med vissa undantag (t.ex. 6 månaders betänketid om endast en make vill skiljas och någon eller båda av makarna har vårdnad om eget barn under 16år) och medling föreslogs bli frivilligt och flyttas till en särskild lag om medling mellan samlevande. Reglerna kring äktenskapets ekonomiska rättsverkningar omfattades i princip inte av reformen, mer än vissa mindre ändringar.¹¹

År 1973 antog riksdagen nya regler i GB om ingående och upplösning av äktenskap. Dessa ersatte bl.a. de tidigare reglerna om trolovning. Trolovning är samma sak som förlovning och ingicks tidigare ”då man och kvinna med vittnen, ringväxling eller annorledes överenskommit att ingå äktenskap med varandra”. Inga övriga formaliteter krävdes. Trolovningen innebar inte att en part kunde tvinga den andra att gifta sig, men om trolovningen bröts kunde detta få rättsverkningar i form av t.ex. ekonomisk ersättning.¹²

2.1.3 Äktenskapsbalken (1987:230)

Familjelagssakkunniga fortsatte utredningsarbetet om *ekonomiska verkningar av äktenskap och samboförhållanden* och ett delresultat av detta blev antagandet av nya bestämmelser om underhållsskyldighet mot make år

¹⁰ Prop. 1973:32, s. 64-66.

¹¹ Prop. 1973:32, s. 1-2.

¹² Westman, 1946, s. 9-10.

1978.¹³ Ytterligare tre år senare avslutades arbetet med ett mycket omfattande betänkande (SOU 1981:85).

Betänkandet innehöll förslag till nya regler om förmögenhetsordningen i äktenskap och behandlingen av makars egendom vid äktenskapsskillnad. Reglerna föreslogs införas i en helt ny lag – äktenskapsbalken, till vilken även 1973 års regler om ingående och upplösning av äktenskap skulle kunna föras över utan att det sakliga innehållet ändrades nämnvärt. Den nya äktenskapsbalken skulle alltså helt ersätta 1920 års giftermålsbalk. De sakkunniga föreslog också ändringar i ärvdabalken med syfte att förstärka efterlevande makes ställning när äktenskapet upplöses p.g.a. den ena makens död. Förslagen fick positivt mottagande av både remissinstanser och regeringen och ledde till äktenskapsbalkens införande och ikraftträdande 1 januari 1988.¹⁴

Vid lagstiftningsarbetet har det nordiska samarbetet haft stor betydelse vid såväl förarbetena till 1920 års giftermålsbalk som 1987 års äktenskapsbalk. En utgångspunkt vid utformandet av äktenskapsbalken var att nordisk rättslikhet skulle eftersträvas i så stor utsträckning som möjligt. Ett nordiskt samarbete är värdefullt av olika anledningar. Med tanke på den allt större rörligheten över gränserna i Norden är det viktigt att den familjerättsliga lagstiftningen är så likartad som möjligt.¹⁵

2.2 Sambolagstiftningens utveckling

Då samboförhållanden började bli allt vanligare på 60-talet behövdes ny lagstiftning på området för att kunna reglera parternas inbördes civilrättsliga mellanhavanden. Den då aktuella giftermålsbalken var inte tillämplig på annat än äkta makar. Första gången frågan om hur lagstiftaren skulle hantera äktenskapsliknande samlevnad togs upp var i direktiven till Familjelagssakkunniga år 1969. Detta ledde senare till den första lagen som

¹³ Agell & Brattström, 2011, s. 23.

¹⁴ Prop. 1986/87:1, s. 38.

¹⁵ Prop. 1986/87:1, s. 38-39.

reglerar samboförhållanden, nämligen Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad. Sverige var bland de första länderna i världen att införa en specifik lag för sambor.¹⁶

2.2.1 Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad

Ett problem med att samboförhållanden var ett oreglerat område inom civilrätten var skyddet för den ekonomiskt svagare parten. Framförallt rätten till den gemensamma bostaden diskuterades. Innan 1973 års lag fanns det ingen speciell reglering för avgörandet av vem som hade rätt att förfoga över den gemensamma bostaden vid en upplösning av samboförhållandet. Efter direktiven till familjelagssakkunniga år 1969 framfördes i ett delbetänkande i SOU (1972:41) ett förslag till lag om ändring i lagen (1959:157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad. Förslaget gav en möjlighet för en ogift samboende att, vid upplösning av samlevnaden, överta den gemensamma bostaden. Detta skulle enligt förslaget ske mot lösen och efter en behovsprövning förutsatt att det gällde en hyresrätt eller bostadsrätt.¹⁷

I 1973 års proposition framlades ett förslag till en helt ny lag, istället för enbart en ändring i den befintliga lagen. Formuleringarna skiljde sig något, men innebörden föreslogs bli densamma som i SOU:ns lagändringsförslag. Lagen antogs och trädde i kraft 1 januari 1974 och blev den första som reglerade ogifta samboendes inbördes civilrättsliga förhållande.¹⁸

¹⁶ Walleng, 2015, s. 59.

¹⁷ SOU 1972:41, s. 36.

¹⁸ Se Prop. 1973:32.

2.2.2 Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem

1978 överlämnar familjelagssakkunniga en rapport till justitiedepartementet.¹⁹ Rapporten var en sociologisk undersökning baserad på intervjuundersökningar samt statistik och visade bland annat på att samborna generellt sett hade dålig kunskap om den civilrättsliga regleringen för deras inbördes förhållanden. Det framstod även som ett problem av de sakkunniga att det inte fanns någon allmängiltig definition av situationen då ogifta sammanbor med varandra under äktenskapsliknande förhållanden. Det förekom olika uttryckssätt, men det fanns ingen enighet i hur begreppen skulle avgränsas och vilka termer som skulle användas.²⁰

SOU:n visade även att samboende under äktenskapsliknande förhållanden hade börjat normaliseras och bli mer vanligt. Mot bakgrund av detta framförde de sakkunniga i SOU 1981:85 att det förelåg ett större utrymme än man tidigare antagit att införa lagregler till förmån för en svagare part i ett samboförhållande utan att sägas inkräkta på parternas självbestämmanderätt genom att påtvinga en lagstiftning som kontrahenterna hade motsatt sig. Ändringarna i den familjerättsliga rättsregleringen skulle gå ut på att tillhandahålla lösningar på praktiska problem, framförallt inom äktenskapet, men även hos ogifta sammanboende eftersom ett mycket starkt behov av lagregler ansågs föreligga även där.²¹

De flesta sambor i början på 80-talet var unga och det var vanligt att samboförhållandet senare ledde till giftermål. Den ekonomiska gemenskapen under den här tiden var vanligtvis begränsad till det gemensamt uppbyggda hemmet vilket inte gav någon anledning till att inkludera annat än gemensam bostad och bohag i lagens tillämpningsområde.²²

¹⁹ Se SOU 1978:55.

²⁰ SOU 1978:55, s. 30.

²¹ SOU 1981:85, s. 97 f.

²² Walleng, 2015, s. 62.

I propositionen till 1987 års lag framgår det att det kan hävdas att de som väljer att stå utanför äktenskapets juridiska skydd själva bör reglera sina mellanhavanden genom avtal och att man var medveten om att skyddet för sambor inte var tillräckligt för alla. Samtidigt var man även medveten om att avtal förekom i mycket liten utsträckning och att många blev medvetna om behovet av reglering först vid upplösningen av samboförhållandet. Vid en upplösningssituation räckte inte de allmänna civilrättsliga reglerna och därför behövdes särskilda regler.²³

Utredningsarbetet resulterade i ett förslag till lag om sambors gemensamma hem. Förslaget innebar att när ett samboförhållande upplöstes skulle samborna få en giftorättsliknande rätt till delning av egendom som införskaftats i det gemensamma hemmet för gemensamt bruk. Huvudregeln blev alltså att egendomen delades lika. Reglerna föreslogs vara dispositiva och huvudregeln kunde även frångås om en likadelning var oskälig. Sambor skulle även få en rätt att överta bostad och bohag från den andra sambon och vid upplösning av samboförhållandet p.g.a. ena sambons död skulle efterlevande ha rätt till, så långt den gemensamma egendomen räckte, minst ett värde motsvarande två gånger basbeloppet. Propositionen ledde till införandet av den nya lagen som trädde i kraft 1 januari 1988.²⁴ Bestämmelserna i 1987 års lag har numera överförts till sambolagen, där innehållet även har förtydligats i några hänseenden.²⁵

2.2.3 Sambolagen (2003:376)

1987 års sambolag kritiserades både före och efter dess införande. Lagstiftningen ansågs bland annat vara svåröverskådlig och eftersom olika samlevnadsformer började jämföras allt mer, var det svårt för enskilda individer som berördes av regleringarna att hålla reda på de olika

²³ Prop. 1986/87:1, s. 99.

²⁴ Prop. 86/87:1 s. 2 f.

²⁵ Agell & Brattström, 2011, s. 246.

rättsverkningar som gällde. År 1992 begärde riksdagen att regeringen, på ett sätt som regeringen själv fick välja, skulle utvärdera sambolagen.²⁶

5 juni 1997 beslutade regeringen att tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppgift att utvärdera den dåvarande aktuella 1987 års sambolag och även undersöka behovet av ett utvidgat skydd vid andra former av hushållsgemenskap än de som redan var reglerade i lagen.²⁷ Det konstaterades att människor i allt högre grad valt att leva som sambor och mot bakgrund av detta väcktes frågan om det bör tillhandahållas en mer heltäckande reglering. Kommittén ställde sig dock tveksam till om det var möjligt utan att sambolagstiftningen blev allt för lik äktenskapslagstiftningen. Frågan avslogs med motiveringen att det saknas en uttrycklig viljeförklaring från parternas sida i ett samboförhållande angående det rättsförhållande som uppstår, och för att uppnå samma rättsliga skydd som äkta makar har, finns möjligheten för sambor att istället ingå äktenskap.²⁸

Syftet med sambolagen skulle fortsatt inriktas på att tillhandahålla juridiska lösningar på framför allt ekonomiska problem, och även i frågor där det fanns ett praktiskt skyddsbehov för parterna. Kommittén lämnade flera förslag till ändringar i 1987 års lag gällande till exempel när ett samboförhållande skulle anses upplöst, vilken egendom som omfattades vid bodelning och i vilken mån det skulle vara möjligt att avtala om detta. Istället för att göra ändringar i den befintliga lagen ville regeringen införa en helt ny sambolag, framför allt med tanke på kommitténs förslag om att göra sambolagen direkt tillämplig även på homosexuella par.²⁹ Kommittén och regeringen var i stort sett överens om det materiella innehållet och år 2003 ersattes 1987 års lag om sambors gemensamma hem av den nya sambolagen, som är gällande rätt idag. Många bestämmelser överfördes till den nya lagen, men till skillnad från tidigare lag är 2003 års sambolag

²⁶ Walleng, 2015, s. 57.

²⁷ SOU 1999:104, s. 1.

²⁸ Se SOU 1999:104, s. 174-175. och Prop. 2002/03:80, s. 25.

²⁹ Prop. 2002/03:80, s.26

könsneutral och har förtydligats vad gäller definitionen av ett samboförhållande, vad som utgör samboegendom samt när begäran om bodelning måste framställas.³⁰

2.3 Statistik

Eftersom samboförhållanden inte registreras någonstans, finns det inte mycket statistik på hur vanligt förekommande samlevnadsformen är. Den senaste statistiken är från år 2014 då Statistiska centralbyrån (SCB) publicerade statistik som visade att nästan hälften, närmare bestämt 46% av Sveriges befolkning levde i en parrelation av sorten gift, registrerad partner eller sambo. Totalt sett levde 31,4% av alla folkbokförda personer i Sverige antingen i ett äktenskap eller ett registrerat partnerskap. 14,6% levde i ett samboförhållande³¹. Det är alltså ca hälften så många som lever i ett samboförhållande i Sverige jämfört med hur många som är gifta eller har ett registrerat partnerskap.

Samma år sammanställde SCB också statistik på svenskar födda vart tionde år, från 1905 till 1985 för att se hur t.ex. parbildning har förändrats genom generationerna. Förändringarna har varit av olika slag. Det har skett förändringar mellan generationerna både gällande vilken tidpunkt i livet svenskar väljer att gifta sig och även om de väljer att gifta sig över huvud taget.³²

Årskullen 1935 sticker ut i statistiken på så sätt att de både har gift sig i större utsträckning och vid lägre ålder än både tidigare och senare generationer. Efter andra världskrigets slut växte industrisektorn och till följd av detta gick Sverige in i en högkonjunktur som fortsatte in på 1960-talet. Det var under samma tid som 1935 års födda var i 20-årsåldern, vilket

³⁰ Walleng, 2015, s. 59.

³¹ <https://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/Atta-av-tio-delar-hushall-med-nagon/>, Källa hämtad 3 maj, 2018.

³² <https://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/35orna--generationen-som-gifte-sig/>, Källa hämtad 8 maj, 2018.

är en bidragande faktor till att totalt sett fler hade råd att bilda familj och dessutom i yngre åldrar än tidigare generationer.³³

Efter högkonjunkturen på 60-talet följde en period av utbyggnad av utbildningssystemet och införandet av studiemedelssystemet. Det är en tydlig bidragande faktor till att generationer födda 1945 gifte sig och bildade familj senare i livet eftersom det tog tid att utbilda sig och man kom senare in på arbetsmarknaden och därmed även senare in i familjelivet. En stor anledning till att andelen gifta inte längre ökar under 70-talet är att samboförhållanden börjar bli allt vanligare – en trend som startade redan på 60-talet. År 1975 redovisas samboförhållanden för första gången i statistiken i Folk- och bostadsräkningen. Efter att samboförhållanden började bli vanligare är det tydligt att det är allra vanligast att vara sambo i ung ålder. Många börjar som sambo och gifter sig efter en period av samboskap. Den långsiktiga trenden är dock att samboförhållanden ökar och blir ett allt vanligare alternativ till giftermål.³⁴

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

3 Rättslig redogörelse

3.1 Ingående och upphörande

3.1.1 Äktenskapet

Många par väljer att förlova sig innan de gifter sig. Förlovningen har dock ingen rättsverkan, till skillnad från trolovning som tidigare hade rättsverkningar vid upphörandet av en trolovning.³⁵ I ÄktB 3 kap. 1 § finns ett krav på prövning av om det finns något äktenskapshinder. Denna prövning ska äga rum senast fyra månader före den planerade vigseln enligt ÄktB 4 kap. 5 §. Vad som är äktenskapshinder återfinns i balkens andra kapitel och innefattar ett åldershinder, ett släkthinder och ett hinder mot tvegifte. Det tyngst vägande skälet för äktenskapshinder är numera det sociala, d.v.s. lagstiftaren vill markera att vissa förbindelser inte är önskvärda ur samhällets synvinkel.³⁶

Ett äktenskap ingås genom vigsel, som kan vara antingen borglig eller kyrklig. Minst två vittnen ska närvara och det finns också krav på att de som ska ingå äktenskapet närvarar samtidigt. Båda parter ska ge sitt samtycke till vigseln och därefter ska vigselföräntaren förklara paret som makar.³⁷

Ett äktenskap upphör genom den ena makens död eller äktenskapsskillnad, ÄktB 1 kap. 5 §. Huvudregeln är att makarnas viljor ska respekteras och skälen till en ansökan om skilsmässa ska inte behöva redovisas, men i vissa fall krävs en betänketid innan dom på äktenskapsskillnad kan meddelas. Betänketid krävs om båda makarna begär det, om någon av dem är vårdnadshavare till, och varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16

³⁵ Se ovan avsnitt 2.1.2. Förändringar.

³⁶ Agell & Brattström, 2011, s. 29.

³⁷ Se ÄktB, 4 kap.

år, eller om det endast är den ena maken som vill att äktenskapet ska upplösas. Betänketiden är i samtliga fall sex månader.³⁸

3.1.2 Samboförhållandet

Vad som utgör ett samboförhållande regleras i 1 § SamboL. Det ska vara *två personer* som *stadigvarande* bor tillsammans i ett *parförhållande* och har *gemensamt hushåll*. Det får alltså inte vara varken mer eller mindre än två personer. Innebörden av stadigvarande är att personerna ska ha bott tillsammans under en längre period och att förhållandet inte är av tillfällig karaktär.³⁹ Ett parförhållande innebär en sexuell relation och med gemensamt hushåll menas att paret delar på vardagliga sysslor samt har gemensam ekonomi.⁴⁰

Många av sambolagens rättsverkningar är knutna till tidpunkten för samboförhållandets upphörande. Enligt SamboL 2 § 1 st anses ett samboförhållande upphört om samborna eller någon av dem ingår äktenskap, om samborna flyttar isär, eller om någon av samborna avlider. Vidare anges i andra stycket i samma paragraf ett antal rättshandlingar som tolkas som ett tecken på att samboförhållandet upphört om de vidtas. Dessa rättshandlingar är om en sambo ansöker om förordnande av en bodelningsförrättare, ansöker om rätt att få bo kvar i bostaden eller väcker talan om övertagande av bostaden.⁴¹

³⁸ Se ÄktB 5 kap. och Agell s 43.

³⁹ Se SamboL, 1 § och Prop. 2002/03:80, s. 43.

⁴⁰ Prop. 2002/03:80, s. 43.

⁴¹ SamboL, 2 § 2 st.

3.2 Egendomsförhållanden och bodelning

3.2.1 Makar

Huvudregeln återfinns i ÄktB 1 kap. 3 § och innebär att ”varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder”. En makes egendom delas in i två kategorier – enskild egendom och giftorättsgods. Giftorättsgods är all egendom som inte är enskild egendom och enskild egendom är det som följer av 7 kap. 2 §, d.v.s. egendom till följd av äktenskapsförord, gåva med förbehåll, testamente med förbehåll, arv med förbehåll genom testamente, förmånstagare vid försäkring eller pensionssparande eller egendom genom surrogat.

Det finns olika former av äganderätt inom ett äktenskap, däribland *full äganderätt*, *samäganderätt* och *dold samäganderätt*. Full äganderätt uppstår när en make köper något för egna medel utan att den andre bidrar. Det finns inga särskilda regler gällande samäganderätt för makar, utan det regleras i Lag (1904:48) om samäganderätt precis som för vilka två personer som helst. Samägande uppkommer genom t.ex. gemensam gåva till makarna eller genom ett gemensamt köp.⁴² Dold samäganderätt föreligger enligt rättspraxis då egendomen förvärvats för *gemensamt bruk*, den make som anses vara dold samägare ska ha *bidragit ekonomiskt* till köpet med *syfte* att bli samägare och den make som förvärvat egendomen har *insett* att detta var syftet med bidraget.⁴³

Genom ett äktenskapsförord kan makar avtala om äktenskapets egendomsförhållande. Äktenskapsförordet ska vara skriftligt och undertecknas av båda makar och därefter registreras hos Skatteverket för att bli giltigt.⁴⁴ Vid bodelning kan ett äktenskapsförord jämkas helt eller delvis om det anses oskäligt med hänsyn till innehållet.⁴⁵

⁴² Agell & Brattström, 2011, s 74.

⁴³ Se t.ex. NJA 1985 s. 97, NJA 2008 s. 826, NJA 2013 s. 242.

⁴⁴ ÄktB, 7 kap. 3 §.

⁴⁵ ÄktB, 12 kap. 3 §.

När ett äktenskap upphör finns det krav på att bodelning ska ske där makarnas egendom ska fördelas lika. Bodelning behövs inte om makarna endast har enskild egendom eller om ingen begär att få överta bostad eller bohag från den andra maken.⁴⁶ Makarna kan också välja att under äktenskapet begära bodelning utan samband med äktenskapsskillnad.⁴⁷ Upphör äktenskapet p.g.a. ena makens död aktualiseras oftast inte reglerna om bodelning eftersom efterlevande make då vanligtvis får kvarlåtenskapen genom arv, om det inte är så att den avlidne maken har särkullbarn med rätt till arv. Då måste bodelning göras.⁴⁸ Makarnas giftorättsgods är det som ska ingå i bodelningen med vissa undantag, t.ex. kläder och andra föremål som maken uteslutande har till sitt personliga bruk.⁴⁹

Den make som bäst behöver makarnas gemensamma bostad och bohag har rätt att få denna egendom avräknad på sin lott.⁵⁰ Vad som utgör makarnas gemensamma bostad regleras i ÄktB 7 kap. 4 § 1 st. Den gemensamma bostaden kan finnas i en byggnad eller del av byggnad, som ligger på en fastighet som en eller båda makarna äger eller arrenderar. Bostaden kan också innehas med hyresrätt eller bostadsrätt. Byggnaden ska vara avsedd som makarnas gemensamma hem och innehas huvudsakligen för detta ändamål.⁵¹ Enligt andra stycket i samma paragraf är gemensamt bohag möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet.

Möjlighet till jämkning finns för den make som har mest giftorättsgods och sker genom den s.k. skevdelningsregeln. Hänsyn tas då till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter som

⁴⁶ ÄktB, 9 kap. 1 § 1 st.

⁴⁷ ÄktB, 9 kap. 1 § 2 st.

⁴⁸ Se ÄB, 3 kap.

⁴⁹ ÄktB 10 kap. 1-2 §§.

⁵⁰ ÄktB 11 kap. 8 §.

⁵¹ Agell & Brattström, 2011, s. 127. och ÄktB 7:4,

anses oskäligen. Det finns ingen möjlighet för den ekonomiskt fattigare maken att få överta mer än hälften av giftorättsgodset.⁵²

För makar föreligger en underhållsskyldighet under bestående äktenskap som innebär att varje make ska bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov ska tillgodoses.⁵³ Efter att äktenskapet upphört anger ÄktB 6 kap. 7 § att varje make svarar för sin egen försörjning, men att den ena maken kan bli underhållsskyldig om den andra behöver underhållsbidrag under en övergångstid. Enligt sista stycket kan en make som har svårigheter att försörja sig själv få underhållsbidrag under en längre tid om äktenskapet har varit långvarigt eller om det finns andra synnerliga skäl.

3.2.2 Sambor

Sambolagens rättsverkningar omfattar endast s.k. samboegendom. Detta är enligt huvudregeln i 3 § sambors gemensamma bostad och bohag som förvärvats för gemensam användning. All egendom som inte faller under definitionen i tredje paragrafen utgör således inte samboegendom. Inte heller egendom som sambo erhållit genom villkorad gåva från annan än den andra sambon, villkorat testamente, arv villkorat genom testamente, eller egendom genom surrogat ska räknas som samboegendom om villkoret är att det ska vara mottagarens enskilda egendom.⁵⁴ Vad som är gemensam bostad och bohag definieras i SamboL 6-7 §§ och definitionen är densamma som i ÄktB, vilket redogjordes för ovan i avsnitt 3.2.1.

Sambor kan, i likhet med makar, inneha egendom med olika former av äganderätt. Lag om samäganderätt gäller även för sambor då de köper egendom tillsammans. Också dold samäganderätt kan bli tillämplig på sambor om rekvisiten som tidigare angetts är uppfyllda.⁵⁵

⁵² Agell & Brattström, 2011, s. 190. och ÄktB 12:1.

⁵³ ÄktB 6 kap. 1 §.

⁵⁴ SamboL, 4 §.

⁵⁵ Se avsnitt 3.1.1.

Vid ett samboförhållandes upplösning är bodelningen frivillig. Någon av samborna måste begära bodelning för att detta ska ske. Begäran måste framställas senast ett år efter att samboförhållandet upphört, eller om en av samborna avlider, senast när bouppteckningen förrättats.⁵⁶ Vid bodelningen ska sambornas andelar i samboegendomen beräknas och sedan delas lika efter att avdrag för skulder har gjorts.⁵⁷ Genom skriftligt avtal, undertecknat av båda samborna, kan de enligt SamboL 9 § besluta att sambolagens regler om bodelning inte ska vara tillämpliga på deras förhållande. Viss eller all egendom kan undantas från delningen efter att det s.k. samboavtalet har upprättats.

Det finns jämningsmöjligheter i SamboL 15 § för den sambo som äger mest egendom. Med hänsyn till förhållandets längd, sambornas ekonomiska förhållanden och omständigheter i övrigt kan bodelningen jämkas så att sambon med mest egendom inte behöver lämna egendom till den andra sambon i den omfattning som följer av huvudreglerna i SamboL 12-14 §§. Enligt förarbetena kan normalt sett inte skevdelningsregeln tillämpas på bodelning mellan sambor eftersom den enligt specialmotiveringen till jämningsregeln i ÄktB 12 kap. 1 § inte ska tillämpas då makes giftorättsgoods huvudsakligen består av bostad och bohag som har anskaffats för gemensamt begagnande, vilket motsvarar samboegendomen i ett samboförhållande. Undantaget är när egendom som förvärvats innan samboförhållandet säljs och ersätts av ny egendom som då anses förvärvad för gemensamt bruk och samboendet upphör kort tid därefter.⁵⁸

3.3 Arv

3.3.1 Makars arvsrätt

En efterlevande make har rätt att arva den avlidne maken framför både andra och tredje arvsklassen och även framför gemensamma barn, men inte

⁵⁶ SamboL, 8 §.

⁵⁷ SamboL, 12-14 §§.

⁵⁸ Prop. 86/87:1, s. 262-263.

framför särkullbarn om inte denne väljer att avstå sitt arv till förmån för efterlevande make.⁵⁹ Om mål om äktenskapsskillnad pågick vid ena makens död förlorar den efterlevande maken sin arvsrätt och kan inte heller begära egendom enligt basbeloppsregeln.⁶⁰

Om den efterlevande maken inte erhåller fyra prisbasbelopp vid bodelning så har denne alltid rätt att få egendom ur den avlidnes kvarlåtenskap för att uppnå motsvarande värde. Detta är den s.k. basbeloppsregeln och den har företräde även framför särkullbarns direkta arvsrätt. Ett testamente från den avlidne som inkräktar på basbeloppsregeln är utan verkan.⁶¹

3.3.2 Sambors arvsrätt

Sambor har ingen legal arvsrätt efter varandra. Om en sambo avlider kommer kvarlåtenskapen att tillfalla arvingarna i enlighet med arvsordningen i ärvdabalken.⁶² När samboförhållandet upplöses p.g.a. dödsfall aktualiseras samma rättsregler som vid en separation med undantagen att endast den efterlevande sambon har rätt att begära bodelning och denne har också rätt att erhålla minst två prisbasbelopp ur samboegendomen.⁶³

Eftersom det endast är makar och släktingar som har arvsrätt enligt ärvdabalken krävs ett testamente för att efterlevande sambo ska få erhålla mer än vad som tillfaller denne vid bodelningen. Bröstarvingarnas laglott kan inte testamenteras bort vilket gör att efterlevande sambo inte kan erhålla all kvarlåtenskap från den avlidne om inte bröstarvingen avstår från sin rätt att utkräva laglotten.⁶⁴

⁵⁹ Se ÄB, 3 kap. 1 § och 3 kap. 9 §.

⁶⁰ Se Agell & Brattström, 2011, s. 171. och ÄB 3:10.

⁶¹ ÄB, 3 kap 1 § 2 st.

⁶² Walleng, 2015, s. 336.

⁶³ SamboL, 18§.

⁶⁴ Walleng, 2015, s. 340.

4 Diskussion

4.1 Analys

4.1.1 Likheter och skillnader

Det finns många likheter såväl som skillnader i lagtexten som reglerar makar respektive sambors inbördes förhållande. Skillnaderna beror bl.a. på normativa föreställningar från lagstiftarens sida. Gemenskap respektive ekonomisk självständighet har varit två uppenbara mönster vid lagstiftningsarbetet, där gemenskapstanken har varit tydligare vid utformandet av äktenskapsbalken än sambolagen.

Ingåendet av ett samboförhållande respektive ett äktenskap går till på väldigt skilda sätt. Efter hindersprövning och genom vigseln säger makarna ja till att omfattas av äktenskapets regelverk, medan sambor inte har något liknande formellt krav för att omfattas av sambolagstiftningen. Därför är det också kontroversiellt hur mycket man faktiskt ska lagstifta kring sambor eftersom de aldrig uttryckligen gett sitt samtycke till att omfattas av regleringar gällande deras inbördes civilrättsliga förhållande. Upplösningen av ett äktenskap respektive ett samboförhållande går också till på olika sätt, även om båda kan upplösas antingen enligt den fria viljan eller att någon avlider. Äktenskapet upplöses efter ansökan om äktenskapsskillnad följt av en eventuell betänketid medan samboförhållandet upplöses genom att samborna flyttar isär.

När det kommer till regleringen av egendomsförhållanden framgår det tydligt att SamboL till stor del bygger på äktenskapsbalken. Huvudregeln för både makar och sambor är att de råder över sin egendom och svarar för sina egna skulder och definitionen av vad som är gemensam bostad och bohag är densamma i ÄktB som i SamboL. Äganderätten bygger på att makar respektive sambor är jämställda individer och är ett typexempel på

när lagstiftningen har präglats av ekonomisk självständighet och individualitetstänkande. Reglerna om samäganderätt och dold samäganderätt är dock präglade av en gemenskapstanke där det gemensamma hemmet kan tänkas vara det som har skyddsvärde och således i viss mån inskränker förfoganderätten över egendomen.

De kanske mest nämnvärda skillnaderna mellan sambolagstiftningen och äktenskapslagstiftningen är regleringarnas omfattning. Speciellt gällande bodelningen märks en tydlig skillnad där sambolagens rättsverkningar enbart omfattar samboegendomen, d.v.s. den gemensamma bostaden och bohaget som förvärvats för gemensamt bruk, medan äktenskapsbalkens rättsverkningar omfattar giftorättsgodset, d.v.s. all egendom som inte är enskild. Egendom som ingår i giftorättsgods respektive samboegendom måste alltid göras till enskild egendom för att den inte ska omfattas av bodelningen. Vid bodelning är likadelningsprincipen huvudregel för båda. En betydelsefull skillnad mellan regleringarna är att bodelningen kan avtalas bort av sambor samtidigt som den är tvingande för makar. Det är väldigt tydligt att äktenskapslagstiftningen gällande bodelning har präglats mer av en gemenskapstanke samtidigt som sambolagstiftningen har präglats av en självständighetstanke och ger samborna större utrymme för egna val när det kommer till deras rättsliga mellanhavanden. Värt att nämna är också underhållsskyldigheten som föreligger hos makar enligt ÄktB men inte hos sambor. Detta är också ett typiskt exempel på när äktenskapslagstiftningen, men inte sambolagstiftningen, präglas av en gemenskapstanke.

Jämkningsreglerna i SamboL har enligt förarbetena utformats efter mönster av motsvarande bestämmelse för gifta i ÄktB 12:1 och är således väldigt lika.⁶⁵ En skillnad är att skevdelningsregeln som återfinns i äktenskapsbalken och aktualiseras vid kortvariga äktenskap oftast inte tillämpas vid upphörande av samboförhållanden mer än i undantagsfall.

⁶⁵ Prop. 86/87:1, s. 262.

En väldigt betydelsefull skillnad mellan sambo- och äktenskapslagstiftningen är det faktum att makar har en heltäckande arvsrättslig reglering medan sambor helt saknar arvsrätt. Basbeloppsreglerna är också utformade på så sätt att de främjar efterlevande make mer än efterlevande sambo, då makar har rätt att erhålla minst fyra prisbasbelopp vid bodelningen medan sambor endast har rätt till två prisbasbelopp. Enda sättet för efterlevande sambo att ärva är om den avlidne sambon har upprättat ett testamente. Här ges alltså individens fria vilja större utrymme i sambolagstiftningen på liknande sätt som vid sambors rätt att avtala bort bodelning. Enligt min uppfattning görs det på bekostnad av det ekonomiska skyddsintresset eftersom en efterlevande sambo i slutändan kan stå helt utan ekonomisk ersättning med undantag för rätten till två prisbasbelopp vid bodelningen

4.1.2 Skyddsvärde, syfte och funktion

4.1.2.1 Vad är skyddsvärt

Vad som anses skyddsvärt enligt lagstiftaren har ändrats genom tiderna. Lagstiftningen gav under ca 250 år skydd för förbindelser där parterna lovat varandra att ingå äktenskap, bl.a. genom trolovningsreglerna. Från år 1973 och framåt har lagstiftningen istället ändrats till att ge skydd för äktenskapsliknande samlevnad p.g.a. ökningen i antal ogifta par som sammanbodde under äktenskapsliknande förhållanden.⁶⁶

Historisk sett har lagstiftningen kring ogifta par haft till syfte att skydda den svagare parten i förhållandet. Tidigare har kvinnan, och indirekt barnen, betraktats som den uppenbart svagare parten som behövts skyddas. I takt med samhällsförändringar har också synen på kvinnan som den svagare parten förändrats och från och med 1973 års lag har lagstiftningen varit

⁶⁶ Walleng, 2015, s. 59-60.

könsneutral, vilket nu innebär att inte bara heterosexuella relationer anses skyddsvärda.⁶⁷

Inom ett visst rättsområde gör sig normativa mönster gällande samtidigt, vilket skapar motsättningar. Dessa mönster består av moraliska sedvänjor och grundhållningar som har utbildats i samhället och kan ha en stark politisk laddning. Inom äktenskapet och samboförhållandet är gemenskap respektive ekonomisk självständighet och individualitet viktiga normativa grundmönster som har präglat lagstiftningen. Syftet har delvis varit att främja gemenskapen mellan makar eller sambor i de fall detta har ansetts vara skyddsvärt samtidigt som man har velat att, framför allt sambor men även makar, ska ses som självständiga individer som inte är beroende av en annan part för att klara sig.

4.1.2.2 Syfte och funktion med sambolagen

Sambors gemensamma ekonomi och vad som ska hända med denna vid en upplösning av samboförhållandet har genomgående varit ett ämne i fokus vid utredningsarbetet och utformandet av sambolagen. I förarbetena uppges att huvudsyftet med sambolagstiftningen är att bereda en svagare part ett minimiskydd vid samboförhållandets upplösning. P.g.a. att ett samliv med gemensamt hushåll och hem leder till en sammanflätning av sambors ekonomi har lagstiftaren velat utjämna obalanser i ekonomin som kan uppstå vid en upplösning av förhållandet, precis som vid ett upplösande av ett äktenskap.⁶⁸

I propositionen till sambolagen framgår att sambor ofta först vid upplösandet av samboförhållandet blir medvetna om behovet av att reglera sina mellanhavanden. Som tidigare nämnt förekom avtal mellan sambor i mycket liten utsträckning och de tidigare gällande allmänna civilrättsliga reglerna gav inte tillräcklig vägledning vid samboförhållandets

⁶⁷ Walleng, 2015, s. 59-60.

⁶⁸ Prop. 2002/03:80, s. 25.

upplösning.⁶⁹ Till grund för sambolagstiftningen ligger alltså praktiska skäl såväl som skyddsaspekten för den ekonomiskt svagare parten.

En anledning till att sambolagen endast ger ett minimiskydd är att, som ovan nämnts, ett samboförhållande saknar en uttrycklig önskan eller viljeförklaring om att särskilda rättsregler ska bli tillämpliga på samlevnaden. Det förutsätts att sambor har *valt* att leva i ett samboförhållande istället för i ett äktenskap och således valt bort äktenskapets rättsverkningar. Ogifta pars beteende har i specifika fall ansetts utgöra motiv för att likställa dem med makar. Samtidigt har berörda parter i ett samboförhållande inte gett samtycke till att inkluderas av ett särskilt regelverk, till skillnad mot makar som genom vigseln frivillig säger ja till att omfattas av de rättigheter och skyldigheter som äktenskapslagstiftningen medför.⁷⁰ Äktenskapet har baserats på parternas direkta vilja och själva ingåendet av äktenskapet kan därmed betraktas som ett avtal som kan sägas upp av makarna.⁷¹ Ett syfte med att man har valt att lagstifta i mindre omfattning gällande sambor har varit för att inte inkräkta på sambornas självbestämmanderätt då de inte har valt att omfattas av äktenskapets regelverk.

Det påpekas i propositionen att äktenskapet och partnerskapet är institutioner som är överlägsna andra samlevnadsformer angående personlig trygghet och juridisk stabilitet. Regeringen menade att det inte var eftersträvansvärt med allt för utförliga regler för sambor, eftersom det då finns risk att det ses som ett äktenskapsliknande system med lägre dignitet.⁷²

⁶⁹ Prop. 2002/03:80, s. 25.

⁷⁰ Walleng, 2015, s. 59-60.

⁷¹ Ryrstedt, 1998, s. 30.

⁷² Prop. 2002/03:80, s. 25.

4.1.2.3 Syfte och funktion med äktenskapsbalken

Lagstiftarens syfte med äktenskapslagstiftningen har varit olika och även skiftat genom tiderna. Hur samhället har sett ut under tiden för lagstiftandet har påverkat mycket.

I 1969 års direktiv till familjelagssakkunniga sades till exempel att lagstiftningen är ett mycket viktigt instrument som samhället förfogar över. Där uttalades också att det inte finns någon anledning ”att avstå från att använda lagstiftningen om äktenskapet och familjen som ett av flera instrument i reformsträvandena mot ett samhälle där varje vuxen individ kan ta ansvar för sig själv utan att vara ekonomiskt beroende av anhöriga och där jämställdhet mellan män och kvinnor är en realitet.”⁷³ Det är alltså tydligt att lagstiftaren har tyckt att familjen har en viktig funktion som uppfostrande enhet i samhället.

Familjen har ansetts ha många olika viktiga funktioner, delvis för individerna i sig, men även för samhället i övrigt. Som redan konstaterats i tidigare avsnitt 2.1.2. har familjens uppgift som känslomässig gemenskap ökat i betydelse. Detta har som konsekvens att om det brister på det känslomässiga området leder det lättare till familjens upplösning än förr, när den ekonomiska nödvändigheten hade större betydelse.⁷⁴ Att den känslomässiga gemenskapen har fått utökad betydelse framgår tydligt i syftet med ändringarna kring äktenskapets upplösande. Eftersom äktenskapen inte på samma sätt som förr är en ekonomisk nödvändighet har grunderna för äktenskapets upplösning ändrats till att bli mer liberala och det verkar som om syftet varit att ha mer fokus på individernas egna viljor.

När neutralitetsprincipen diskuterades i förarbetena var det tydligt att lagstiftaren höll med de familjelagssakkunniga om att äktenskapet är viktigt även ur ett samhällsperspektiv. Syftet med äktenskapets regelverk ur ett neutralitetsperspektiv har varit att tillhandahålla ett regelkomplex med syfte

⁷³ Agell, SvJT, 2015, s. 520.

⁷⁴ SOU 1972:41, s. 45.

att lösa problem som uppkommer mellan parterna utan att påtvinga dessa regler på någon som inte vill omfattas.

4.2 Slutsats

Vikten av att genom sambolagstiftningen ge människor valfrihet att inte omfattas av äktenskapets heltäckande regelsystem har understrukits genom hela sambolagens lagstiftningsarbete och det är en stor anledning till att jag tycker de olika regelverken ska hållas isär även i fortsättningen. Syftena och funktionerna med äktenskapsbalken och sambolagen har vissa likheter, men skillnaderna är så pass betydande att jag anser det orimligt att jämställa sambor med makar. Exempelvis gemenskapen som är ett övergripande syfte med äktenskapsbalken ställer sig motstridig till den ekonomiska självständigheten och individualiteten som har präglat stora delar av sambolagstiftningen.

Med tanke på att fler och fler väljer att bli sambor tycker jag dock inte att den arvsrättsliga regleringen är tidsenlig. Eftersom det tidigare är visat i undersökningar att sambor har dålig koll på vad som gäller deras rättsliga mellanhavanden tycker jag att det är ett alltför långtgående krav att testamente ska upprättas för att efterlevande sambo inte ska bli helt utan arv. Sambolagens övergripande syfte är att ge ett ekonomiskt minimiskydd och därför borde arvsrätten omfatta även sambor på ett liknande sätt som för makar.

5 Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Agell, Anders, *Familjeformer och lagstiftningsideologi*, SvJT 1998, s. 518-531.

Agell, Anders, Brattström, Margareta, *Äktenskap, samboende, partnerskap*, uppl. 5, Uppsala, 2011.

Ryrstedt, Eva, *Bodelning och bostad: Ekonomisk självständighet eller gemenskap*, Lund, 1998.

Walleng, Kajsa, *Att leva som sambo: en civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid*, uppl. 1:1, Uppsala, 2015.

Westman, Bo, *Äktenskapets juridik i populär framställning*, Stockholm, 1946.

Författningar

Giftermålsbalk (1920:405).

Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad

Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem

Sambolag (2003:376)

Ärvdabalk (1958:637)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Propositioner

Prop. 1973:32 *Förslag till lag om ändring i giftermålsbalken
mm.*

Prop. 1986/87:1 *Äktenskapsbalk*

Prop. 2002/03:80 *Ny sambolag*

Statens offentliga utredningar

SOU 1972:41	<i>Familj och äktenskap</i>
SOU 1978:55	<i>Att sambo och gifta sig</i>
SOU 1981:85	<i>Äktenskapsbalk</i>
SOU 1999:104	<i>Nya samboregler</i>

Rättsfall

NJA 1985 s. 97
NJA 2008 s. 826
NJA 2013 s. 242

Internetkällor

<https://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/Atta-av-tio-delar-hushall-med-nagon/>, (Källa hämtad 3 maj, 2018).

<https://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/35orna--generationen-som-gifte-sig/>, (Källa hämtad 8 maj, 2018).